

Dorlion Journal

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Vol: 1 / Issue: 1, p. 131-136, June 2023

Tez Tanıtımı ve Değerlendirme: Fârâbi, İhvân-ı Safâ ve Âmirî'nin Görüşlerinin Karşılaştırılması: Siyaset Felsefesi Örneği, Büşra Özkeçeci Bulut.

Thesis Introduction and Evaluation: Comparison of Fârâbi and Ihvan-ı Safa and Âmirî's Views: An Example of Political Philosop, Büşra Özkeçeci Bulut.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8078453>

Tez Tanıtımı /
Thesis Presentation

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date

16.05.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date

24.05.2023

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date

30.06.2023

Dorlion Journal

Kader Okcu

Öğretmen,
Milli Eğitim Bakanlığı

sydaltuntas@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1485-2557>

SCREENED BY

 iThenticate®
Professional Plagiarism Prevention

Öz

“Muallim-i Sâni” unvanına sahip Ebu Nasr Muhammed bin Muhammed el-Fârâbî İslam felsefesindeki önemli düşünürlerinden biridir. Birçok farklı alanda adı geçen bu filozof Yunan felsefesi ve İslam öğretilerini buluşturmak suretiyle İslam felsefesinde ilk defa sistemli bir siyaset teorisi ortaya çıkararak kendine has bir siyaset anlayışı oluşturmuştur. Devlet ile metafizik arasında kurduğu ilişkiden görüldüğü üzere siyaset anlayışını da metafiziğe dayanmaktadır. Onuncu yüzyılda faaliyetlerini gizli bir şekilde yürüten İhvânü's-Safa ve Hullânu'l Vefâ ve Ehlu'l Adl ve Ebnâu'l Hamd isimli topluluk ise ilimler ve ilimlerin sırları ile ilgili toplantılar düzenleyerek metafiziği ilgilendiren nefis ilmi, akıl vb. konularda müzakereler düzenlerdi. İhvân-ı Safâ, izlerine Aristo'da rastladığımız şekilde, siyaseti insan hayatının birçok alanına yaymak suretiyle tasnif etmiştir. Bununla birlikte nebevi siyasetten söz etmesi ve asıl mutluluğun ahirette olduğunu savunması onu takip ettiği Aristo'dan ayıran en temel özelliği olmuştur. İslam dünyasında siyasi ve sosyal açıdan olumsuzlukların bulunduğu bir dönemde yaşayan Ebu'l Hasan El-Âmirî de kendinden önceki filozofların eserlerini takip ederek Aristo'ya ait bazı eserleri şerh etmiştir. Kendi siyaset felsefesini oluştururken, Antik ve Helenistik dönemde yaşamış filozoflarla birlikte eski İran, Hint ve İslam düşünürlerinin siyasete dair fikirlerinden de yararlanmıştı. Bu çalışmada Fârâbî, İhvân-ı Safâ ve Âmirî'nin siyaset felsefeleri ortaya konmuştur ve ardından üç düşünürün görüşlerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Bu çalışmada siyaset, yönetici çeşitleri, yönetici özellikleri, toplum türleri gibi vi konular ele alınarak filozofların buluştuğu ortak paydalar ve farklı görüşler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Ahlak, Mutluluk, İnsan, Siyaset Felsefesi

Abstract

Ebu Nasr Muhammed bin Muhammed el-Fârâbî, who has the title of “Muallim-i Sani”, is one of the most important thinkers in Islamic philosophy. This philosopher, who is mentioned in many different fields, brought together Greek philosophy and Islamic teachings and created a unique political understanding by revealing a systematic political theory in Islamic philosophy for the first time. As can be seen from the relationship he established between the state and the universe, his understanding of politics is based on metaphysics. The group named İhvânü's-Safa and Hullânu'l Vefâ ve Ehlu'l Adl and Ebnâu'l Hamd, which carried out

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Okcu, Kader. “Tez Tanıtımı Ve Değerlendirme: Özkeçeci Bulut, Büşra. Fârâbi, İhvân-ı Safâ ve Âmirî'nin Görüşlerinin Karşılaştırılması: Siyaset Felsefesi Örneği ”. Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD) 1/1 (June 2023), 131-136. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8078453>

their activities in secret in the tenth century, organized meetings about sciences and the secrets of sciences and taught the science of soul, mind, etc., which concerns metaphysics. negotiated matters. Ikhwan-i Safa classified politics as we can find traces of it in Aristotle, by spreading it to many areas of human life. However, talking about prophetic politics and arguing that the real negotiated matters. Ikhwan-i Safa classified politics as we can find traces of it in Aristotle, by spreading it to many areas of human life. However, talking about prophetic politics and arguing that the real happiness is in the hereafter is the most basic feature that distinguishes him from Aristotle, which he followed. Ebu'l Hasan El-Âmirî, who lived in a period of political and social negativities in the Islamic world, followed the works of philosophers before him and commented on some works of Aristotle. While creating his own political philosophy, he also benefited from the ideas of ancient Iranian, Indian and Islamic thinkers on politics, together with the philosophers who lived in the Ancient and Hellenistic periods. In this study, the political philosophies of Fârâbî, İhvân-ı Safâ and Âmirî were revealed and then the views of the three thinkers were compared. In this study, topics such as politics, managerial types, managerial characteristics, and types of society were discussed and the common denominators and different views on which philosophers met were determined.

Keywords: Justice, Morality, Happiness, Human, Political Philosophy

1. TEZİN KÜNYESİ

Özkeçeci Bulut, Büşra. *Fârâbî, İhvân-ı Safâ ve Âmirî'nin Görüşlerinin Karşılaştırılması: Siyaset Felsefesi Örneği*, Danışman: Prof. Dr. Kamil SARITAŞ, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022).

2. TANITIM VE DEĞERLENDİRME

Fârâbî, İhvân-ı Safâ ve Âmirî'nin Görüşlerinin Karşılaştırılması: Siyaset Felsefesi Örneği isimli Yüksek Lisans Tezi giriş, dört bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Tezin giriş bölümünde tez konusunu oluşturan filozofların etkilendiği kaynaklara yer verilmektedir. Bu kaynakların başında Platon, Aristoteles ve Yeni Eflatunculuğun siyaset felsefesine dair görüşleri incelenmiştir. Giriş bölümünde “Antik Yunan ve Helenistik Dönem’de Siyaset Felsefesi” alt başlığı altında Platon, Aristo ve Yeni Eflatunculuğun siyaset görüşleri incelenmiştir. Siyaset, toplum ile alakalı işleri yürütme, üstlenme ve yönetme gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla siyasetin bir yönetme sanatı olduğu vurgulanmıştır. Bu bölümde siyaset felsefesinin alt yapısının oluşmasını sağlayan Platon, Aristo ve Yeni Eflatunculuktan bahsedilmiştir. Farabi başta olmak üzere meşşai filozofların birçoğunun siyaset felsefesi ekseninde Antik Yunan’dan yararlanmakla birlikte kendilerine özgü düşüncelerin de ortaya konulduğu ifade edilmiştir.

Tezin Birinci bölümünde “Fârâbî’de Siyaset Felsefesi” başlığı altında ilk olarak siyaset felsefesini oluşturan temel unsurlar incelenmiştir. Burada ele alınan bileşenlerin, siyasetin var olması için gereken, toplumun özünü oluşturan etmenler olduğu vurgulanmıştır. Siyasi yapının varlığı kendisi için ortaya çıkan ‘insan’, bu insanın siyaset gibi bir düzene ihtiyaç duymasını gerektiren ‘ahlak’, siyasette sağlanması temel amaç olan ‘mutluluk’ ve kendisi olmadan erdemli bir siyasetin pek mümkün olamayacağı ‘adalet’ konularına yer verilmiştir.

Siyasetin temel unsuru olan insan, bu olguda hem yönetilen hem yöneten olarak yer almaktadır. “Fârâbî’de Şehir Anlayışı” başlığı altında ilk olarak Fârâbî’nin evrendeki varlıklar

hiyerarşisindeki düzenle siyasetin işleyişi arasında kurduğu bağ karşımıza çıkmaktadır. Fârâbî siyasetinde en çarpıcı unsur olan şehir anlayışı ele alınmıştır. Şehir anlayışı içinde erdemli ve erdemden yoksun şehir türleri ele alınarak bu şehirlerde bulunması gereken özelliklere yer verilmiştir. Bu başlıklar altında Fârâbi'nin ele aldığı şehir yapıları incelenmiş ve buralarda yaşayan insanların sahip olduğu özelliklere değinilmeye çalışılmıştır.

“Erdemli şehir” başlığı altında ilk olarak faziletli yönetimin sağlanabilmesi için temel öge olan erdemli devlet başkanı incelenmiştir. Liderde bulunması gereken özellikler, liderin belirlenmesindeki etmenler gibi konular noktasında Fârâbi'nin görüşlerine yer verilmiştir. Erdemli şehirde bulunan halkın tıpkı kendilerini yöneten lider gibi erdemli hayat, erdemli davranışlar üzere olduğuna değinilmiştir. “Erdemli Şehirde Halk” başlığı altında ele alınan bu konuda faziletli halkın kendilerinde bulundurması gereken özelliklerinden bahsedilmektedir. Her ne kadar erdemli şehir halkının faziletli kimseler olduğu belirtilmiş olsa da Fârâbi'nin *nevabit* olarak isimlendirdiği, erdemli şehirde bulunan fakat bu şehrin tanımlamalarına uymayan bazı erdemsiz kimselerin varlık gösterdiği de ele alınmıştır. Bu kimselerin durumu ile ilgili araştırmalar “Nevabit Görüşü” başlığında ele alınmıştır. Bu başlık altında İslam düşünce geleneğindeki *nevabit* kullanımlarından yer yer söz edilmiştir. Erdemli- erdemsiz şehir halkının *nevabit* kavramı ile temasına yer verilmiştir.

“Erdemden Yoksun Şehir Türleri” başlığı altında insanların her zaman mutluluğu elde etmek üzere bir topluluk oluşturmadığına dikkat çekilmiştir. Amacı saadet olmayan düşmanlara karşı ortak savunmada bulunma isteği, karşılıklı çıkar ilişkisi, düşmanların ortak oluşu gibi sebeplerden meydana gelen şehirler incelenmiştir. Bu hususta Fârâbi'deki “Cahil Şehir Türleri” başlığı altında; zaruri şehir, değiştirici sarraf şehir, bayağılık ve bedbahlık şehri, haysiyet şehri, zorbalık şehri ve demokratik şehir gibi şehir türlerinden bahsedilmiştir. Bu şehirlerin genel özellikleri ve bu şehirde yaşayan insanların durumları göz önünde bulundurularak çıkarsamalar yapılmıştır.

“Savaş” başlığında siyaset ve yönetimde olabilecek bazı anlaşmazlıklar sonucu meydana gelen karşıtlık yani savaşa sebebiyet veren nedenler incelenmektedir. Aynı zamanda Fârâbi'nin savaşa dair bakış açısı bu bölümde ortaya konulmuştur. Siyaset felsefesini oluşturan unsurlar, halk, yönetim ve yöneticiye dair birtakım esasların Fârâbi açısından ele alındığı bu bölümlerin akabinde karşılaştırmanın ikinci düşünürü olan İhvân-ı Safâ grubunun incelendiği diğer kısma geçilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde “İhvân-ı Safâ'da Siyaset Felsefesi” başlığında ilk olarak İhvân-ı Safâ ile ilgili kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Daha sonra İhvân-ı Safâ'nın ilimler tasnifinden bahsedilerek İhvân'da felsefe ve siyasetin önemi ortaya konulmuştur. Önceki bölüme benzer olarak “Siyaset Felsefesinin Bileşenleri” başlığı altında sergilenen siyaset felsefesinin unsurlarına İhvân'ın görüşleri ekseninde açıklama getirilmiştir.

“İnsan” başlığı, İhvân'ın evren tasavvuruna temas edilerek tartışmaya açılmıştır. Zira onların evren-insan arasında kurduğu makrozozmik ve mikrokozmetik ilişki ifade edildiği

üzere insana dair görüşleri açısından önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü İhvan'a göre insan küçültülmüş âlem, âlem de büyük ölçekli bir insandır. Bütün bunlardan hareketle insanın varoluş serüveni, ay altı ve ay üzeri varlıkların arasındaki konumu, insanın mahiyeti ve tabiatı, insan toplulukları gibi konular işlenerek 'insan' konusu birçok yönüyle ele alınmıştır. Siyasetin ortaya çıkışının en temel sebebi olan 'insan' konuyu inceleyen tüm filozoflarda önemli bir yer tutmaktadır.

Siyasetin bileşenlerinden olan "Ahlak" konusu içerisinde insanların tabiatları açısından farklılıktan söz edilerek bunların sebeplerine değinilmiştir. Bu kısımda İhvan'ın ahlak görüşünün temel dinamiği sayılabilecek 'yerleşik ahlak' ve 'kazanılmış ahlak' üzerinde durulmuştur. "Adalet" konusuna da kısaca değinilerek İhvân'ın risalelerinde bu kavram yerine geçen ifadeler yer verilmiştir.

"Yönetici" başlığı altında, İhvan topluluk halinde yaşayan insanın refah ve mutluluk adına belli bir düzen içinde yaşamasının gerektiğini savunmuştur. Bunu sağlayacak olan kişinin de her devlette bulunması gereken yönetici olduğu vurgulanmıştır. İhvan'a göre yöneticide bulunması gereken özellikler, Farabi'nin ideal devlet başkanında yaratılış itibarıyla bulunması gereken özellikler ile aynı olduğuna dikkat çekilmiştir. İhvan'ın konunun özünü oluşturan siyaseti nebevi yönetim, krallık yönetimi, genel yönetim, özel yönetim ve kişisel yönetim olarak beşe ayırdığı ve bunların neler olduğu üzerinde durulmuştur. İhvan'a göre siyaset ahlaklı bir yaşam için olmazsa olmazdır. Ahlaklı yaşamın da siyaset felsefesinin temelini oluşturan insanın kendi kendisinin yönetimini yapabilme yetkinliğine sahip olmasıyla bağlantılı olduğu üzerinde durulmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde "Ebû'l Hasan el-Âmirî'de Siyaset Felsefesi" başlığında Âmirî'nin yukarıda ele alınan filozofların incelediği konular kapsamında ulaşılabilen görüşlerine yer verilmiştir. Konuya ilk olarak Âmirî'nin ilimler tasnifinden başlanmıştır. Farabi ve İhvan-ı Safa'da da ilimler tasnifi öncelik olarak tespit edilmiştir. Zira siyaset, felsefe ve siyaset felsefesinin ilimler tasnifindeki rolü konunun temellenmesi açısından önem arz etmektedir.

Âmirî'de "insan" konusunda işlenen ilk mesele, Farabi'deki ay altı ve ay üstü âlemin bir benzeri olan ulvi ve süfli âlemdeki insanın durumu olarak tespit edilmiştir. Konular ve tespitler içerisindeki bu tarz benzerlikler çalışmanın önemine vurgu yapmaktadır. Sonuç bölümünde daha detaylı olarak karşımıza çıkan, ortaya konmuş benzer ve farklı görüşlerin tespiti hem ilim açısından büyük bir zenginlik hem de büyük bir özgünlüğe işaret etmektedir.

İnsan konusunun devamında Âmirî'nin *Kitâbü'l-Emed* adlı eserinden yola çıkarak insanların tercih etmiş oldukları yaşam tarzı, amaçları ve ahlaki tutumları neticesinde gruplara ayrıldığından söz edilmiştir. Çalışmada karşılaştırma bölümüne ulaşmadan yer yer diğer filozofların fikirleri ile kıyas yapıldığı görülmektedir. Özellikle konu içerisinde belirgin olarak tespit edilen benzerlikler ifade edilerek ilerlemeye çalışılmıştır. Bu bölüm içerisinde

Âmirî'nin görüşünde belirtilen bazı insan gruplarının Fârâbî'de mevcut olmasına dikkat çekilmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

Âmirî'de "Ahlak" konusunun temeli hikmet ve insan görüşüne dayandırılmıştır. Kişinin hikmetle kendisini bilip cevherini keşfetmesi mutlulukçu bir ahlak anlayışını beraberinde getirmektedir. Amiri'ye göre hikmet kişinin gerçeği bilip ona göre hareket etmesidir. Amiri özellikle burada kişinin ve yönetimin ahlaklı olmasını hikmet üzere yaşamasına bağlamıştır. Mutlulukçu bir ahlak anlayışına sahip olan Amiri'nin hikmet ve ahlak arasındaki bağı nasıl ortaya koyduğuna değinilmiştir.

Âmirî'nin "Mutluluk" konusunda söylediği düşüncelerinde, Eflatun ve Aristo'nun görüşlerine önem verdiği tespit edilmiştir. Bu noktada aşağı mutluluk ve üstün mutluluk olarak iki çeşit mutluluktan söz ettiğine dikkat çekilmiştir. "Adalet" kavramı ile ilgili düşüncelerinde de yine yararlandığı kaynakların etkisinde olduğu vurgulanmıştır.

"Siyaset Görüşü" başlığına Âmirî'ye ait diğer bölümlerde sıklıkla karşılaştığı üzere filozofun yararlandığı düşünürlerin fikirlerine yer verilmek suretiyle giriş yapıldığı görülmektedir. Bu hususta yine hocası niteliğindeki Eflatun ve Aristo'nun fikirlerinden faydalanan Âmirî, onların görüşlerine benzer bir şekilde görüş beyan etmiştir. Ona göre erdemli ve mutlu bir hayat yaşamak için toplum halinde yaşanması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Siyaset için önemli faktörlere değinilerek yönetici, halk ve yasanın Âmirî siyasetindeki yerinden söz edilmiştir. Akabinde çalışmada Âmirî'nin siyaset için en önemli faktör olarak ifade ettiği yöneticiyi, daha detaylı ele almak için "Yönetici" konusuna geçiş yapılmıştır. *Es-Saade*'de belirtilen yönetici özelliklerine yer verilerek tez konusunu oluşturan diğer düşünürlerin bu hususta ortaya koyduğu maddeler ile karşılaştırma imkânı sunulmuştur. "Yönetim Türleri" başlığı altında Âmirî'nin siyaset ve devlet şekillerine dair yaptığı tasniflerden bahsedilmiştir. Fârâbî ve İhvân-ı Safâ'da da bu tarz sınıflandırmaların yapıldığına vurgu yapılmıştır. Bir sonraki karşılaştırma bölümünde bu hususa detaylı olarak değinildiğine dikkat çekilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde "Filozofların Siyaset Felsefelerinin Karşılaştırılması" başlığı altında aynı yüzyılda yaşamış olan Farabi, İhvân-ı Safa ve Amiri'nin düşünce kaynakları, siyaset felsefesini oluşturan unsurlar ve siyaset çeşitlerine dair karşılaştırmalar yapılmıştır. "Siyaset Felsefesinin Bileşenleri" başlığı altında üç filozofun siyaset felsefesini oluşturan unsurların işlendiği filozofların insan, mutluluk, ahlak ve adaletle ilgili görüşlerinin karşılaştırılmasına yer verilmiştir. "Lider" başlığında ortak olarak tespit edilen liderlik özellikleri, liderin görevleri vb. konular tespit edilmiştir. Ardından aynı paydada birleşen filozoflar ve görüşleri ifade edilerek farklı fikir beyan eden filozofun diğerlerinden ayrıldığı noktalar açıklanmıştır. Yönetici çeşitleri gibi bazı konularda benzer görüşlere sahip olursa da filozofların yaptığı isimlendirmelerde farklılıklar bulunduğu vurgu yapılmıştır. Çalışmanın karşılaştırma bölümü farklı isimler ile adlandırılmış fakat büyük ölçüde aynı olgudan

bahseden meseleler açığa çıkarılmıştır. Bazı hususların benzerliği ile ilgili net ifadeler kullanılmasa da birbirini çağrıştıran görüşler sıklıkla incelenmiştir.

“Yönetim Çeşitleri” başlığında ilk olarak tanrı evren tasavvuruna dair görüşler karşılaştırılmıştır. İlk olarak bu konunun ele alınması, birden fazla filozofa göre siyasetin temelini tanrı evren tasavvurunun oluşturduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda konuyu işleme kronolojisi açısından da ilk olarak bahsedilmesi oldukça isabetli olmuştur. Akabinde yönetim türleri, şehir türleri gibi daha önceki kısımlarda bahsedilen konular bakımından karşılaştırmalara yer verilerek siyaset felsefesine dair derin bir kıyaslama yapılmıştır.

Özetle bu çalışma, insanın toplumsal bir varlık olarak yaşamını sürdürdüğü toplumsal yapıyı ele almıştır. Aynı zamanda toplumu oluşturan insan, mutluluk, ahlak, adalet ve siyaset gibi konuları aynı dönemde yaşamış üç filozofun düşünceleri açısından incelemiştir. Toplumsal yaşamın kurulması gerektiğini savunan üç filozofun da kendi sistemlerini kurarken âlemdeki düzen ve işleyiş, Tanrı-âlem ilişkisi üzerine inşa ettikleri görülmüştür. Siyasetteki temel amacın halkların mutluluğa ulaşması olarak belirleyen üç filozofun da bu mutluluğun sağlanması için belli kıstaslar ortaya koyduklarına dikkat çekilmiştir. Konudaki görüşlerine başvurulmuş filozoflara göre gerek yöneticide bulunması gereken özellikler açısından, gerekse halkın tutumları noktasında mutluluğa ulaşmak için erdemli bir siyasetin ön şart olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında, kişiyi mutluluğa götürmesi mümkün olmayan şehirler ya da liderler de incelenerek buralarda yaşayan halkların durumları tespit edilmiştir. Üç filozofun ortak görüşlerinin sentezi olarak, toplumsal bir varlık olan insanın erdemli bir hayat yaşaması için; erdemli bir başkana, sağlam bir inanca ve erdemli bireylerden oluşan şehirlere ihtiyacı olduğu ortaya konulmuştur.